

ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN SÜREKLİ KAYGI DÜZEYİ İLE DURUMLUK KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

S. Sunay Yıldırım DOĞRU*
Emel ARSLAN**

ÖZET

Bu araştırmada, engelli çocuğu olan annelerin sürekli yaşadıkları kaygı düzeyleri ile çocukları ile birlikte sosyal ortamda (alışveriş, lokantada yemek yeme, çocuklarını kuruma götürme gibi) geçirdikleri zamandaki durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, çocukları bir özel eğitim kurumuna devam eden 51 anne oluşturmaktadır. Araştırma verileri Spielberger'in Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ile engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları kaygı düzeylerinin belirlenmeye çalışılmıştır. Anneler ile ilgili sosyo-demografik bilgi elde etmek için 10 soruluk bir bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda annelerin çoğunluğunda sürekli kaygı durumuna rastlanmıştır. Ayrıca, annelerin eğitim durumlarına göre kaygı düzeylerinin artış gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürekli kaygı düzeyi, durumluk kaygı düzeyi, engelli çocuk ve aile

ABSTRACT

It is aimed in this work to compare permanent anxiety level of mothers having disabled child with their situational anxiety level when they participate social life with their children in some places like shopping, restaurants, taking them to institutions. Fifty one mothers whose children go to a private educational institution have been the models of this research. The research data's are defined with the Spielbergers permanent and situational anxiety level inventory with anxiety level of mothers having disabled child. An information form having ten questions has been used to acquire socio-demographic information about mothers. At the end of the research the situation of permanent anxiety has been found most of the mothers. It is also defined that anxiety level has increased according to the educational level of mothers

Keywords: Permanent anxiety level, situational anxiety level, disabled child and parents

1.GİRİŞ

Tüm toplumlarda çocuklar, geleceğin yetişkini olarak görülen, özenle yetiştirilen, eğitilen ve eldeki olanaklar en üst düzeyde kullanılarak, tüm gereksinimleri karşılanan değerli bireylerdir. Annenin gebeliğinin anlaşılması ile birlikte aileye yeni gelecek olan birey için yoğun bir hazırlık başlar. Tüm toplumlarda farklı alışkanlıklar olmakla birlikte, ortak nokta çocuğun sağlıklı doğması için anneye gösterilen özendir. Çocuğun doğumuyla birlikte ailenin hayatı yeni bir yön kazanacaktır. Doğum olayı, genellikle olumlu bir olay olarak görülmekle birlikte, bir çocuğun aileye katılması eşlerin uyum sağlamaları gereken önemli bir geçiş dönemidir. Yapılacak harcamalarda, eşlerin birbirlerine ayıracakları zamanda, uyku düzenlerinde, mesleki gelişimlerinde ve buna benzer pek çok alanda yaşam değişiklikleri yaratabilir. Ayrıca, bir bebeğin doğumu ailede rollerin yeniden düzenlenmesini ve yeni rutinlerin oluşturulmasını da

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

gerektirir (Cronic, Greenberg, Raggozin, Robinson ve Basham, 1983; Ersoy, 1997; Kaner, 2004; Kazak ve Marvin, 1984).

Ailede beklenen sağlıklı bir çocuktur. Ancak çocuk engelli ise beklentiler değişecektir. Yetersizliği sahip çocukları olan ana babaların hemen hepsinin karşılaştığı baskılara ve gerilimlere ilave olarak çocuklarının özel sorunları ve gereksinimleri nedeniyle yaşadıkları pek çok stres ve kaygı kaynağı vardır (Gallagher ve ark., 1983). Bu olay aile üyelerinin yaşamlarını, duygularını ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Normal özelliklere sahip bir çocuk beklerken ve gelecekle ilgili bütün umut, beklenti ve planlarını da bunun üzerine kurarken, farklı özelliklere sahip olan bir çocuğun doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, planlarında, iş yaşamlarında ve mali konularda büyük değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca aileler şok, reddetme, aşırı üzüntü, suçluluk, kabullenememe duygularını yaşamakta, çocuğundaki farklılıklara uyum sağlamaya çalışmakta, istenmeyen duruma çözümler aramaktadır. Çocuk, özellikle annenin kişisel başarısı veya başarısızlığı olarak değerlendirildiği, sağlıklı olmayan bir çocuk başaranlamayan bir çocuk olduğu için anne çevresi tarafından suçlanabilmekte ve hatta aşağılanabilmektedir. Babanın engelli bir çocuğa sahip olmaya karşı tepkileri de doğrudan doğruya annenin duygularını etkilemekte, anneyi kaygı ve umutsuzluk duygusuyla karşı karşıya getirmektedir (Eripek, 1996; Metin 1992; Metin& San, 1992; Staub and Hunt 1993; Yıldırım Doğru, 2001).

Engelli çocukların ailelerinin stres düzeyi ile ilgili yapılan pek çok araştırmada, bu ailelerde stres düzeyinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir (Bebko *et al.* 1987; Beckman 1983; Mert, 1997; Wilton and Renaut 1986). Smith ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan bir çalışmada da, engelli bir çocuğa sahip olan anne-babaların, çocuğu engelli olmayan anne-babalara göre daha fazla duygusal güçlüklerle sahip olduğu ve daha fazla depresyon belirtileri gösterdikleri saptanmıştır. Bu nedenle yetersizliği olan çocuğa ana babalık etmek özel sorunlara neden olabilmektedir. Bu çocuklar, genellikle yaşam boyu süren günlük bakım gereksinimleri ve sıkça yaşanan davranış ana babaların güçlüklerini arttırmaktadırlar. Bilindiği gibi yetersizliği olan çocuklar daha çok bakım isterler. Ailenin maddi durumu, çocuğun yetersizliğiyle nasıl mücadele edeceklerini etkiler. Çocuklarının sahip olduğu yetersizlik nedeniyle aileler tıbbi bakım, iletişim, özel fiziki düzenlemeler ve araç gereçler gibi çeşitli nedenlerle, diğer ailelere göre daha çok harcamalara gereksinim duymaktadırlar(Dyson, 1993; Turnbull ve Turnbull,1995).

Aileler, çocukları için yararlandıkları hizmet sistemlerinden uzak kalmamak için yeni iş fırsatlarından vazgeçebilmekte; çocuklarına bakmak ya da onlara daha çok zaman ayırabilmek için yarım zamanlı işleri tercih etmek zorunda kalabilmektedirler(Turnbull ve Turnbull, 1995). Ayrıca çocuklarının eğitimi ve sağlık hizmetleri için bürokrasiyle de uğraşmak zorunda kalan ana babalar, çocuklarının bağımlılıklarının, onların sonraki yaşamlarını nasıl etkileyeceğini de düşünmek zorundadırlar. Bu ebeveynler çocuklarının gelecekle ilgili daha çok kaygı duyabilmektedirler. Çocuklarının gelecekteki yaşantıları ne olacaktır? Kendileri çocuklarına bakamayacak duruma geldiklerinde çocuklarına kim

Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması

bakacak? Yetişkin engellilere hizmetler götürülmekte midir? Sorularına yanıt aramak zorunda kalabilirler. Yine bu ebeveynler çocuklarının eğitimlerinin planlanmasından uygulanmasına kadar her aşamaya katılmak ve çocuklarının ve kendilerinin haklarını da savunmak durumundadırlar (Bailey, 1988; Schilling, Kirkham, Snow ve Schinke, 1986). Çoğu zaman ne yapacaklarını bilemedikleri için kendilerini tehdit altında hissedebilmekte, bu durum onların benlik saygılarını etkileyebilmektedir. Giderek artan izolasyon, azalan sosyal mobilite, depresyon, suçluluk, anksiyete gibi sosyal ve duygusal sorunlar da yaşamlarının bir parçası olabilmektedir (Floyd ve Gallagher, 1997; Gallagher ve ark., 1983; Kaner, 2004; Turnbull ve Turnbull, 1995).

Bu çalışmada, engelli çocuğa sahip annelerin süreklilik ve durumluluk kaygı düzeyleri arasındaki farka bakılmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Annenin yaşı durumluk ve sürekli kaygı düzeyini etkilemekte midir?
- Ailedeki çocuk sayısı annelerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
- Engelli çocuğun doğum sırası annelerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
- Annenin eğitim düzeyi durumluk ve sürekli kaygı düzeyini etkilemektedir?
- Ailenin gelir düzeyi annelerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini etkilemekte midir?

2.YÖNTEM

2.1.Örnekleme:

Bu çalışmanın evrenini Konya ili merkez ilçelerinde özel eğitim kurumlarına devam eden çocukların anneleri oluşturmaktadır. Çalışmaya farklı engel (zihin, işitme, otistik ve karma engelli) grubundan çocuğu olan 51 anne katılmıştır. Anneler 20- 40 yaş arasında ve ev hanımıdırlar. Engelli çocuklarda kendi öz çocuklarıdır.

2.2.Değerlendirme Araçları:

Araştırmada annelerle ilgili bilgi toplamak amacıyla kişisel bilgi formu ve ebeveynlerin kaygı düzeylerini belirlemek amacı ile Spielberger'in Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri kullanılmıştır.

2.2.1.Spielberger'in Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri:1964 yılında Spielberg ve arkadaşları tarafından normal ve normal olmayan bireylerin sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilen ölçek Türkçeye Öner ve Le Compte (1983) tarafından uyarlanmıştır. Kısa ifadelerden oluşan, kendini değerlendirme türü bir ölçektir. Durumluk kaygı formunun sadece o anda hissedilenler ile ilgili bilgi verirken, SKE son 7 gündür hissedilenleri ölçmek üzere geliştirilmiştir. SKE-DKE 20'şer maddeden oluşan ve 1-4 arası derecelenen Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin normal ve hasta örnekleriyle yapılan çalışmalar sonucu elde edilen güvenilirlik katsayılarının. 83 ile. 87

arasında değiştiği bildirilmektedir (Aydemir ve Köroğlu, 2000; Özusta, 1995; Şahin ve diğerleri, 2002). Bu çalışmada envanterin hem Durumluk hem de Sürekli Kaygı alt ölçeği kullanılmıştır.

2.2.2.Kişisel Bilgi Formu: Anneler ile ilgili araştırma değişkenleri hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel Bilgi Formunda ailenin ekonomik durumu, ebeveynlerin çalışma durumu, annenin eğitim durumu ve çocukla ilgili kişisel ve sağlıkla ilgili 10 soru bulunmaktadır.

2.2.3.Uygulama: Çalışmanın verileri üç aşamada toplanmıştır. Birinci aşamada ailelere demografik bilgi formu sunulmuş ve anneler ve çocuklarıyla ilgili bilgiler elde edilmiştir. İkinci aşamada sürekli kaygı ölçeği uygulanmıştır. Durumluk kaygı ölçeği uygulamasında ise ailelere çocukları ile birlikte sosyal ortamda (alışveriş, lokantada yemek yeme, çocuklarını kuruma götürme gibi) geçirdikleri zamanlar seçilerek bu durumda yaşadıkları duyguları dikkate almaları ve ölçeği bu kriterlere göre cevaplamaları istenmiştir. Araştırma bulguları SPSS 10,0 programında değerlendirilmiş sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

3.BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Tablo 1’de annelerin yaşları ile kaygı durumları karşılaştırılmıştır.

Tablo1. Durumluk ve sürekli kaygı puanlarının anneni yaşı değişkenine göre t testi puanları

	Anne yaşı	N	Ortalama	Standart sapma	t	p
DURUMLUK KAYGI	20-30 Yaş	24	42,58	7,52	1,129	0,264
	31-40 Yaş	26	44,81	6,39		p>0,05
SÜREKLİ KAYGI	20-30 Yaş	24	45,46	7,44	0,858	0,395
	31-40 Yaş	26	47,19	6,85		p>0,05

Tablo 1’de görüldüğü gibi annenin yaşına göre durumluk kaygı ortalamaları 20–30 yaş arasında 42,58 ve 31–40 yaş arasında 44,81, sürekli kaygı ortalamaları 20–30 yaş arasında 45,46 ve 31–40 yaş arasında 47,19 olarak bulunmuştur. Ayrıca p puanlarına bakıldığında durumluk kaygı için 0,264 ($p>0,05$) ve sürekli kaygı için 0,395 ($p>0,05$) değerleri elde edilmiştir. Bu değerlere göre anne yaşı açısından durumluk kaygı ve sürekli kaygı puan ortalamaları açısından anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Akıncı-Aydoğan (1999), zihinsel, fiziksel ve karma engelli çocuğa sahip olan anne-babaların umutsuzluk düzeylerini anne babalara ait yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumları gibi bazı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma sonunda, çocukların cinsiyetleri ve engel derecelerinin anne-babaların umutsuzluk düzeyleri üzerinde etkili olmadığı ancak çocuğun yaşının ve eğitim aldığı sürenin anne-babalarının umutsuzluk düzeylerini etkilediği bulunmuştur. Araştırmada, anne-babalara ait değişkenlerden anne-babaların eğitim ve gelir durumları umutsuzluk düzeylerini etkilerken, anne-

Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması

babanın cinsiyetlerinin ve yaşlarının umutsuzluk düzeyleri üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Durumluk ve sürekli kaygı puanlarının çocuk sayısı değişkenine göre Kruskal-Wallis testi puanları tablosu

	Çocuk sayısı	N	Kruskal-Wallis Ki-kare	p
DURUMLUK KAYGI	1	9	6,666	0,083 p>0,05
	2	25		
	3	12		
	4	4		
SÜREKLİ KAYGI	1	9	3,140	0,371 p>0,05
	2	25		
	3	12		
	4	4		

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Çocuk sayısı değişkenine göre Kruskal-Wallis Ki-kare puanları durumluk kaygı için 6,666 (P=0,083, p>0,05) ve sürekli kaygı için ise 3,140 (p=0,371, p>0,05) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre çocuk sayısı açısından durumluk ve sürekli kaygı puanlarının anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Zihinsel yetersizliği olan çocukların aileleri, çocuğun bakımını devam ettirme sorumluluğuna sahiptir. Ancak sayısı oldukça çok olan bu aileler, stresle başa çıkma stratejilerine uyum geliştirmek için içlerinde hemşirenin de bulunduğu profesyonel destek sağlayıcılara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu konuda yapılan çalışmaların sonunda zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne/babalara verilen eğitimin, stresle başa çıkmada ve depresyon bulgularını azaltmada etkili olduğu görülmüştür. Kuloğlu-Aksaz (2001) tarafından yapılan bir çalışmada sıfır-üç yaşları arasında engelli çocuğu olan anne-babaların yalnızlık düzeylerini azaltabilmek amacıyla yapılan uygulamalarda bilgi verici psikolojik danışma programlarının yalnızlık duygusunu azaltmada önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Durumluk ve sürekli kaygı puanlarının engelli çocuğun doğum sırası değişkenine göre Kruskal-Wallis testi puanları tablosu

	Engelli Çocuğun doğum sırası	N	Kruskal-Wallis Ki-kare	P
DURUMLUK KAYGI	1. çocuk	18	6	0,112 p>0,05
	2. çocuk	22		
	3. çocuk	8		
	4. çocuk	2		
SÜREKLİ KAYGI	1. çocuk	18	11,58	0,009* P<0,05
	2. çocuk	22		
	3. çocuk	8		
	4. çocuk	2		

Tabloda da görüldüğü gibi engelli çocuğun doğum sırası değişkenine göre Kruskal-Wallis Ki-kare puanları durumluk kaygı için 6 (P=0,112, p>0,05) ve sürekli kaygı için ise 11,58 (p=0,009, p<0,05) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre engelli çocuğun doğum sırası açısından durumluk kaygı puanları açısından

anlamli farklılaşma göstermediği ancak sürekli kaygı puanlarının açısından anlamli bir fark olduğu bulunmuştur. Bu farkı ortaya koyabilmek için Mann-Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Sürekli kaygı puanlarının engelli çocuğun doğum sırası değişkenine göre Mann-Whitney U testi puanları tablosu

	Engelli çocuğun doğum sırası	N	z	p
SÜREKLİ KAYGI	1. çocuk	18	-0,272	0,785 p>0,05
	2. çocuk	22		
	1. çocuk	18	-3,038	0,002* P<0,05
	3. çocuk	8		
	1. çocuk	18	-1,074	0,283 p>0,05
	4. çocuk	2		
	2. çocuk	22	-2,981	0,003* P<0,05
	3. çocuk	8		
	2. çocuk	22	-0,943	0,346 p<0,05
	4. çocuk	2		
	3. çocuk	8	-1,571	0,116 p>0,05
	4. çocuk	2		

Tablo 4 incelendiğinde sürekli kaygı puanları ortalamaları açısından 1. çocuk ile 3. çocuk arasında, 2. çocuk ile 3. çocuk arasında anlamli farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre 3. çocuğu engelli olan annelerin sürekli kaygı puan ortalamaları 1. ve 2. çocuğu engelli olan annelerin sürekli kaygı puanlarına göre anlamli düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca 4. çocuğu engelli olan annelerin sürekli kaygı puan ortalamaları, 3. çocuğu engelli olan annelerin sürekli kaygı puan ortalamalarına göre yüksek düzeyde anlamli bulunmuştur. Bu durum annelerin ilk olarak sağlıklı bir çocuğa sahip olduktan sonra engelli çocuğa sahip olmaları anneler tarafından yoğun kaygı verici bir durum olarak algılanılmış olabilir. Yaşanacak stresin şiddeti çocuğun yaşına, yetersizliğin türüne ve şiddetine, sosyal beklentilere, çocuğun ne kadar yanıt verebildiğine ve ana babaların stres kaynaklarını nasıl algılayıp, değerlendirip, nasıl bir başa çıkma mekanizması kullandıklarına bağlıdır (Dyson, 1997; Floyd ve Gallagher, 1997; Friedrich, Wiltturner ve Cohen, 1985 Honey, Hastings & McConachie, 2005). Nihira, Mink ve Meyers (1985) evdeki psikolojik ortamın çocukların gereksinimlerini etkilediğine işaret ederler. Yani aileler çocuklarının bakım talepleriyle ne kadar iyi baş edebilirlerse, çocuklarının gereksinimlerine de o kadar katkıda bulunacaklardır. Ailelerin yetersizliği olan çocuklarına başarılı şekilde uyum yapabilmeleri için, çocuklarının gereksinimleriyle etkili şekilde başa çıkabilmelerinin yanı sıra yetersizliğin neden olduğu aile işlevleriyle ilgili yaşanan sorunları çözümlenmelerine yardımcı olacak destek hizmetlerine de sahip olmaları gerekmektedir(Kaner ,2004).

Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 5. Durumluk ve sürekli kaygı puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre Kruskal-Wallis testi puanları tablosu

	Anne eğitim durumu	N	Kruskal-Wallis Ki-kare	p
DURUMLUK KAYGI	İlkokul	32	2,445	0485 p>0,05
	Ortaokul	3		
	Lise	8		
	Üniversite	7		
SÜREKLİ KAYGI	İlkokul	32	3,351	0,341 P>0,05
	Ortaokul	3		
	Lise	8		
	Üniversite	7		

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi durumluk ve sürekli kaygı puanları açısından anne eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır. Bunun nedeni ailelerin çocukları söz konusu olduğunda kaygı düzeylerini kontrol edemiyor olmaları olabilir. Bu nedenlerden dolayı çalışmada, kaynaştırma eğitime katılan ve katılmayan engelli çocukların annelerinin depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi, annelerin depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin çocuğun cinsiyetine, kardeş sayısına, doğum sırasına, engel türüne, engelli olma yaşına, engel nedenine, eğitime başlama yaşına, anasının devamlı olma süresine, başka bir eğitim alma durumuna, anne ve babanın yaşına, anne ve babanın öğrenim durumuna, annenin iş durumuna (çalışıp-çalışmama) göre değerlendirmek amaçlanmıştır. Ayrıca ailede yaşayan başka birey olma durumuna, çocuk sayısına, ailenin sahip olduğu sosyal güvenlik durumuna, ailede başka engelli olma durumuna, annenin yeterli zamanı olma durumuna, çocuğun engelini öğrenme şekline, çocuğun engelli olduğunu öğrendiğinde hissettiklerine, çocuğun engelli olduğunu söyleyen kişiye, çocuğun engelli olduğu öğrenildiğinde verilen tepkiye göre değişip değişmediğinin saptanması amaçlanmıştır.

Tablo 6. Durumluk ve sürekli kaygı puanlarının gelir durumu değişkenine göre t testi puanları

	Gelir durumu	N	Ortalama	Standart sapma	t	p
DURUMLUK KAYGI	0- 500 Ytl arası	22	43,86	8,44	0,110	0,913 p>0,05
	500-1000 Ytl arası	28	43,64	5,74		
SÜREKLİ KAYGI	0- 500 Ytl arası	22	48,77	8,02	2,205	0,032* p<0,05
	500-1000 Ytl arası	28	44,46	5,80		

Tablo 6 incelendiğinde gelir durumu değişkenine göre durumluk kaygı puanları ortalamaları açısından anlamlı bir farkın olmadığı (p=0,913, p>0,05), sürekli kaygı puan ortalamaları açısından ise anlamlı bir farkın ortaya çıktığı görülmektedir (p=0,032, p<0,05). Sürekli kaygı puan ortalamaları incelendiğinde

0-500 YTL aylık gelire sahip annelerin 500-1000 YTL gelire sahip annelere oranla sürekli kaygı düzeylerin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Duman (1995), bir eğitim kurumuna devam eden öğretilebilir ve eğitilebilir zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların kaygı düzeylerini karşılaştırarak, çocuğa yönelik beklentilerini incelemiştir. Araştırma sonunda, öğretilebilir zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin ömür boyu bakım, mali kaygılar, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin ise mali kaygılar alt boyutunda daha çok kaygılı, fiziksel sınırlılıklar alt boyutunda daha az kaygılı oldukları bulunmuştur. Araştırmada ayrıca, annelerin mali kaygısının babalara göre, babaların aileye getireceği zorluklar alt boyutundaki kaygısının annelere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 7. Durumluk ve Sürekli Kaygı Puanlarının İlişki Tablosu

	Sürekli kaygı
Durumluk kaygı	N= 50
	r = 0,119
	p= 0,411

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi annelerin sürekli kaygı puanları ile durumluk kaygı puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır. Kaygusuz (1993), otistik ve Down sendromlu çocukların anneleri ile normal gelişim gösteren çocuklara sahip annelerin depresyon ve durumluk-sürekli kaygı düzeylerini belirleyerek, zihinsel engelin anneler üzerindeki duygusal etkilerini incelemiştir. Otistik ve Down sendromlu çocuğa sahip annelerin depresyon ve durumluk sürekli kaygı puanlarının normal gelişim gösteren çocukların annelerinin puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır(Kuloğlu- Aksaz, 2001). Yıldırım Doğru ve arkadaşları(2006) zihin ve işitme engelli çocuğa sahip ailelerin kaygı düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasındaki farkın karşılaştırılmasıdır. Sonuç olarak; zihin engelli çocuğa sahip ailelerde kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu, yaşam kalitesinin ise daha düşük olduğu gözlenmiştir.

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonunda annelerin çoğunluğunda sürekli kaygı durumuna rastlanmıştır. Durumluk kaygı düzeyi ile sürekli kaygı düzeyi arasında ise anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca, annelerin eğitim durumlarına göre kaygı düzeylerinin artış gösterdiği belirlenmiştir. Annelerin çocuklarının durumu ile ilgili yaşantıları(olumsuz deneyimler) artıkça kaygı düzeylerinde de artış olduğu görülmüştür. Bu durumda ailelerin kaygı düzeylerinin azaltılmasına yönelik çalışmalara, özellikle ailenin birebir çocuklarının eğitimine katılmasına yönelik çalışmalara yer verilebilir. Aile içi sorumluluklarda iş bölümüne gidilmesinin annelerin sorumluluklarının azalması ve kendilerini iyi hissetmelerini sağlayabilir. Yine ailelere çocuklarıyla sosyal ortamda zaman geçirmelerine yönelik önerilerde bulunulabilir.

Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması

KAYNAKLAR

- Aydemir Ö., Köroğlu E. (2000). *Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler*. Hekimler Yayın Birliđi, Ankara,
- Akıncı-Aydoğan, A. (1999), “Özürliü Çocuğa Sahip Anne Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi?”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bailey, D., B. (1988). *Assessing family stress and needs*. In D. B. Bailey, R. N. Simeonsson (Eds.). *Family assessment in early intervention* (pp. 95-118). Columbus: Merrill Publishing Company.
- Bebko, J.M. , Konstantareas, M.M. & Springer, J. (1987) ‘Parent and Professional Evaluations of Family Stress Associated with Characteristics of Autism’, *Journal of Autism and Developmental Disorders* 17: 565–76.
- Beckman, J. P. (1983). Influence of selected child characteristics on stress in families of handicapped infants. *American Journal of Mental Deficiency*, 88 (2), 150-156.
- Crnic, K. A., Greenberg, M. T., Ragozin, A.S., Robinson, N. M., Basham, R. B. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants. *Child Development*, 54, 209-217
- Duman, H.(1995) *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların kaygı düzeylerinin karşılaştırılarak çocuğa yönelik beklentilerinin belirlenmesi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dyson, L. L. (1993). Responce to the presence of a child with disabilities: Parental stress and family functioning over time. *American Journal on Mental Retardation*, 98 (2), 207-218.
- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities:pavental stress, family functioning, and social support. *American Journal on Mental Retardation*, 102 (3), 267-279.
- Eripek, S, (1996) “*Zihinsel Engelli Çocuklar*”, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi yayınları, Eskişehir, ss:137-155.
- Esoy, Ö.:(1997). *İşitme ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri ve Çocuklarını Kabullenme Durumlarına Destekleyici Eğitim Programlarının Etkisi*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü. ANKARA
- Floyd, F. J., Gallagher, E. M. (1997). Parental stress, care demands, and use of support services for school-age children with disabilities and behavior problems. *Family Relations*, 46 (4), 359-372.
- Friedrich, W. N., Greenberg, M. T., Crnic, K. (1983). A short form of the questionnaire on resources and stress. *American Journal on Mental Deficiency*, 88 (1), 41-48.
- Gallagher, J. J., Beckman, P., Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. *Exceptional Children*, 50 (1), 10-19.
- Honey, E., Hastings, R. P., & McConachie, H. (2005). *Use of the Questionnaire on Resources and Stress (QRS-F) with parents of young children with autism*. *Autism*, 9, 246-255.

- Kaner, 2004 “Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumları”. Yayınlanmamış araştırma raporu. Ankara.
- Kazak, A. E., Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with handicapped child. *Family Relations*, 33, 67-77.
- Kuloğlu-Aksaz, N.(2001) *Bilgi verici psikolojik danışma ve didaktik bilgi verme programlarının down sendromlu bebeği olan anne-babaların umutsuzluk, gereksinim ve eş ilişkisi düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Metin,N.; San, P.(1992) ' Zeka Özürlü Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Özürlü Olduğunu Öğrendikten Sonra Yaşadıkları Duygu, Düşünce ve Tepkilerinin Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi', 1. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 11-12 Kasım 1992, Ankara, (Bildiri Özetleri Kitabı), YA-PA Yayınları, İstanbul.
- Metin, N. (2001) “Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Tepkiler”. *Çocuk Çocuk Dergisi*.Cilt1 sayı1.
- Mert, E. (1997). *Farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nihira, K., Mink, I.T., Meyers,C.E. (1985). Home environment and development of slow-learning adolescents: Reciprocal relations. *Developmental Psychology*, 21 (5),784/794.
- Öner N., Le Compte A., *Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*, 1. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1983; 1-26.
- Özusta H.Ş., (1995). Çocuklar İçin Durumlu-Sürekli Kaygı Envanteri Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34): 32-44.
- Schilling, R. F., Kirkham, M. A., Snow, W. H., & Schinke, S. P. (1986). Single mothers with handicapped children: Different from their married counterparts? *Family Relations*, 35, 69-77.
- Smith,C. J. & Nastro M. (1993) ‘The Effect of Occupational Therapy Intervention on Mothers of Children with Cerebral Palsy’ , *American Journal of Occupational Therapy* 47: 811-817 .
- Staub, D., and Hunt, P. (1993).“The Effects of Social Interaction Training on High School Peer Tutors of Schoolmates with Severe Disabilities.” *Exceptional Children* 60/1 (1993): 41-57.
- Şahin, N.H., Batıgün, A.D., Uğurtaş S. (2002)“Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler İçin Kullanımının Geçerlik, Güvenirlik ve Faktör Yapısı”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2)
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R. (1995). *Families, professionals, and exceptionality*. NewJersey:Merril.
- Wilton, K., Renaut, J. (1986). Stress levels in families with intellectually handicapped preschool children and families with nonhandicapped preschool children. *Journal of Mental Deficits Research*, 30, 163-169.
- Yıldırım Doğru, S.S., (2006). “Özürlü Çocuk ve Aile”. Eğitime Yeni Bakışlar 1. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Konya s:431

**Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin
Karşılaştırılması**

Yıldırım Doğru, S.S.Durmuşoğlu, N., Turan, E. (2006). *Zihin ve İşitme Engelli Çocukların Ailelerinin Kaygı Düzeyi ve Yaşam Kaliteleri Yönünden Karşılaştırılması*. I Uluslararası Ev Ekonomisi Sürdürülebilirlik Gelişme ve Yaşam Kalitesi Kongresi 22-24 Mart 2006 s:377-82 Ankara.